

Jorun Nordmo

SPROGET I FARE

Knut Hamsuns syn på språkbruk og språkpolitikk

"Sproget i fare". Dette var overskriften på en 18-spalters artikkel av Hamsun i *Aftenposten* 9. juni 1918. Slik begynner artikkelen:

Det er mange som skriver om det norske Sprog og Retskrivningskomiteen nu om Dagen, Sakligheten og Spirrevippen, Løvland og Anathon Aall, Stortingsmænd og Professorer, Redaktører og Aktører. Næsten alle er enige om at vi skal ødelægge Sproget, det er Tempoet i Tingen de strides om.

Artikkelen vakte stort oppstyr og ble gjengitt i *Berlinske Aftenavis* i København, og den kom også ut som særtrykk på Gyldendal samme år. Jeg kommer tilbake til artikkelen senere.

Hamsun som polemiker

Hamsun var interessert i flere samfunnsforhold i samtida og skrevet mange polemiske artikler om så ulike emner som "Brev om Kvinden" (1896), "Turistvesenet" (1910), "Gælden til Tyskland" (1914) og "Barnet" (1915).

Øyslebø (1964: 60) skriver at Hamsun etter suksessen med *Sult* (1890) i stedet for å skrive nye romaner begynte å skrive polemiske artikler:

Egentlig var det ikke for å få rett. Heller var det for å få utløsning for sin aggressive oppladning, en utløsning som den tendensløse skjønnlitteratur han selv hadde proklamert, ikke kunne gi ham. Dette er den psykologiske beveggrunn. Men det fantes også en estetisk: Han kunne polemikkens kunst,

her var det tillatt å bruke alle argumenter som hadde slagkraft, noe "på den annen side" eksisterte ikke. De polemiske skriftene som fulgte – "Fra det moderne Amerikas Aandsliv", "Lars Oftedal", "Nansen- Betragtninger" o.fl. kan rett og slett betraktes som skriveøvelser, som en penn-kvessing, og det fins flere klare belegg i brevene for at formålet ikke var å overbevise om riktig syn, men om å ha "litterær kraft". Harselasen selv, ikke det saklige grunnlaget for den, var poenget.

Hamsuns polemiske stil

Gunvald Hermundstad (1998), som har skrevet om Hamsuns polemiske skrifter, sier på "vaskeseddelen" til boka si: "Hans [Hamsuns] politiske skrifter er under alle omstendigheter fengende. Enkelte ganger er han bare komisk påståelig, andre steder krydrer han innleggene med vidd, glitrende fyndord og gammel visdom." Andre har uttrykt seg lignende om Hamsuns debattform. For eksempel skriver Skøien (1999: 11) at offentlige foredrag og avisinnlegg, som "Ærer de Unge" var med på å styrke inntrykket av Hamsuns stil som arrogant og avvisende med mangel på respekt for autoriteter. Johannes Dale sammenliknet Hamsun og Garborg:

Hamsuns polemikk er grovare, mindre underfundig spelende enn Garborgs, det er meir klubbeslag i hovudet enn kårdestøytar, meir ofsing enn "understatements".

Politisk og språklig situasjon i Norge etter 1814

For å kunne skjønne Hamsuns sterke engasjert i saken, er det nødvendig å gi en kort oversikt over den politiske og språklige situasjonen i Norge etter 1814 og løsrivelsen fra Danmark. Landets offisielle skriftspråk var dansk, og det tok ikke lang tid før det reiste seg røster som talte for fornorsking av skriftspråket med Knud Knudsen i spissen. Disse ville ta utgangspunkt i det bestående – altså det danske – men gradvis gjøre det "norskere"

ved å ta inn norske ord og uttrykk. På den andre siden sto Ivar Aasen, som samlet inn dialekter rundt om i landet og lagde et nytt skriftspråk av disse. For enkelthets skyld kaller jeg de to skriftspråkene for henholdsvis riksmål og landsmål fordi disse benevnelsene ble mest brukt i samtida. Striden mellom disse to leirene var nådeløs hard fra første stund, og da jamstillingsvedtaket i 1885 slo fast at "det norske Folkesprog" som Skole- og offisielt sprog" – altså landsmålet – skulle sidestilles med "vort almindelige Skrift og Boksprog", ble det for alvor spetakkel.

Forfatterengasjement

Etter 1814 hadde Norge et stort behov for å finne en egen identitet og – derfor også – et eget språk. Det skulle vise seg at *forfatterne* var en gruppe som fikk mye å si for nasjonsbygginga, identitetsfølelsen og språket. Her kan nevnes kjente personer som Wergeland, Asbjørnsen og Moe, Bjørnson og Ibsen, og på landsmålssida Vinje og Garborg. To av de som utmerket seg sterkest på hver sin side, var Arne Garborg og Bjørnstjerne Bjørnson. Garborg ble bedt om å være med i den første komiteen som skulle gjøre Aasen-språket mindre arkaisk, og Bjørnson var blant annet den første lederen av Riksmålsforbundet. Han hadde riktignok i sin mest blomstrende nasjonalromantiske periode vært tilhenger av landsmålet, og han fikk tidlig oversatt en av sine noveller til landsmål; "Et farlig frieri" ble døpt om til "Ei faarleg friing".

Hamsun leflet forresten selv litt med landsmålet. I et par brev fra 1890 til forlegger Mons Litleré, som drev et nynorsk forlag i Bergen, forsøkte Hamsun å skrive på landsmål (Næss: 1994: 155 f.), men han unnskyldte seg selv med at det var en noe "laget" variant: "Aa nej, eg skriv nok ikkje Landsmaal, som Folk kann lesa; eg sit og gjerer Ord av Dansk, og det vert laakt Arbejd." Så kom han inn på Bjørnsons roman: "Kor likar De Bjørnsons "Språk"? Eg hev gjort litet Nar av han fyr det i "Samtiden", og han hev bannat meg dugelegt fyr den Streck, høyrer eg."

I 1899 gikk Bjørnson i en tale sterkt ut mot landsmålet og forsvarte sitt eget skriftspråk. Han kalte det "Kulturens Sprogform" (1900: 6), og hevdet at de som ikke kjente dette kulturspråket, ikke hadde muligheter for å "bli til noe" (op.cit.: 7f):

Jeg kjænder en Række Bondehjem i Norge af de beste. Overalt har jeg gjort samme Erfaring, som andre med mig, at i de Hjem, der Rigsmaalet ikke har naad frem, rækker Dannelsen bare til en viss Højde; men er Højden overskredet, saa har ogsaa Rigsmaalet trængt ind. Videre har jeg en Række Vidnesbyrd af dem, som selv har gjort Reisen frem til en Embedseksamen eller til en højere Almendannelse, at *uden Rigsmaalet kunde det ikke ha gaat.*

Bjørnson (1907: 11) har også meninger om det å oversette litteratur fra "kultursproget" til "landsmaal": "Eller tag den siste fortælling til Knut Hamsun, utvilsomt den største sprogmaster blandt de yngre, og nætop i denne fortælling landsmaalet nærmere, – likevel vil den, oversat til landsmaal, gaa glip av det stadige spil mellem lek og alvor, som er hans særeje."

Gabriel Scott skrev en komedie om språkstriden i 1910 kalt "Babels taarn". Bare navnene på deltakerne i skuespillet gir en pekepinn om hva det skal handle om; for eksempel Lars Tuftekall og Overlærer Rør. Skuespillet skapte en del oppstyr og strid da det ble framført på scenen, men viser i første rekke noe av interessen rundt språkstriden i samtida fra forfatterhold.

I senere tid var det stadig nye forfattere som var opptatt av målsaken; jeg nevner her noen av de mest kjente som engasjerte seg på riksmålssida: Arnulf Øverland, Sigurd Hoel, André Bjerke og Odd Eidem.

Hamsuns tidlige engasjement

Nå tilbake til *Hamsuns* språklige engasjement. Kildene fra tida før Hamsun ble en kjent forfatter, bekrefter at han var opptatt av flere sider ved språkbruken, slik den kom til uttrykk både muntlig og skriftlig. I 1880, da han var veislusk på Toten, skrev han (Larsen 1998: 242 f.) en avisartikkel i *Gjøviks Blad* der han lot "[...] en lokal lekpredikant få gjennomgå for sin forkynnelse". Samtidig benyttet han anledningen til blant annet å kritisere mannen for *måten* han framførte sitt innlegg på (op.cit.: 245): "Hans Lindgjerde havde en usympatisk Talestemme, der frempibede et uslebet, lattervækkende Sprog."

Da Kristian Krohgs roman *Albertine* (1886) ble beslaglagt på grunn av usedelig innhold (Larsen, op.cit.: 434 f.), førte dette til store protester både i Norge og blant nordmenn i utlandet. Siden boka i ettertid ikke var til salgs, ble det ganske populært å ha opplesninger av deler av den. Hamsun, som da var i Amerika for andre gang, kritiserte oppleseren C. Kallum i et avisinnlegg for at han ikke var en spesielt dyktig oppleser, og at han måtte legge av seg en del "sproglige Provincialismer". Blant annet skrev han (Larsen, op.cit.: 434 f.): "[...] oppleseren uttalte "tykke l-er" også paa de Steder, hvor Forfatteren selv, og ikke Personerne i Bogen, talte", og i at han "læste Indledningerne m.m. altfor bogstaveligt, sagde "smilede" for smilte, "svarede" for svarte, "sagde" for sa, osv."

Tidlig kom Hamsun med ytringer i form av brev og anmeldelser, hvor han hadde meninger om andre personers – særlig forfatters – bruk av språket. I et brev fra Hamsun til Erik Skram i 1888 (Næss 1994: 99 f.), roste han blant annet Ibsens *Fruen fra Havet* (1888), men han har også noe negativt å si: "[...] men han [Ibsen] føler ikke fint, og hans Sprog er saa altfor ubøjelegt. Ved Gud, jeg skulde prøvet at skrive den Ellidas Replik bedre." Han kritiserte også kona Amalie Skram for hennes språkbruk:

Det første, jeg kommer til at være vred paa Dem for, Frue, er Sproget i deres Bøger, [...]. Jeg ser saa tydelig, Frue, at det Sprog er dem ikke helt naturligt; det siger ikke, hva Deres fine Tanke tænker.

Hun hadde antakelig brukt en del dialektord, for ifølge Øyslebø (1964: 263) betraktet Hamsun dialekter og landsmål som like uverdige på denne tida, og han skriver videre: "Uviljen mot landsmålet beholdt han uforandret gjennom hele livet, men forholdet til dialektene endret seg merkbart straks etter hundre-årsskiftet."

Samtidig som "fornorskerne" av dansk var for en *gradvis* utskifting av ord og uttrykk, bløte konsonanter med harde osv., var Hamsun motstander av at man skulle bruke ord som var så norske at ingen forsto dem. I 1890 anmeldte Hamsun Bjørnsons roman *Paa Guds Veje* (Samtiden nr. 1 1890). Siste del av anmeldelsen (s. 13 f.) går med til å:

[...] skænde lidt på Bjørnson for dette besynderlige Menneske-språke, som han har paaført os. Og jeg gør det så meget villigere, som jeg er oprigtigt rasende paa han for dette Laveri. Jeg har gjort akkurat 143 Blyantnotiser i hans Bog, og næsten allesammen gælder hans utrolig forvredne Ortografi og Skrivemaade. Gennem hele Romanen har jeg maattet være paa Vagt, for overalt at kunne forstaa hans Sprog. [...]

Han gir eksempler på ord som "tunne", "eftersvælg", "fynen" og "rølet", og han mener at Bjørnson ikke kan gjøre disse ordene til landsgyldige så lenge "[...] der er Ord iblandt disse, som Landsens Folk simpelthen ikke forstaa". (Det er nok ikke mange andre som skjønner dem heller.)

I november 1892, i et annet brev, skrev Hamsun (op.cit.: 370): "Jeg har læst nu netop Kincks Huldren. Den er svært, svært god. Men han maa forbedre sit Sprog. Er han Bergenser. Bonde?" Hamsun kjente ikke Kinck på den tiden.

Også Sigrid Undset fikk "gjennomgå". Tore Hamsun (1996: 308) skriver: "Han [Hamsun] fortalte meg forresten i en annen sammenheng at han syntes Sigrid Undsets nutidsromaner var tunge å komme igjennom – "hun brøyter".

Etter disse spredte uttalelsene om andres språkbruk ser det ut til at Hamsun hadde nok med å konsentrere seg om sin litterære produksjon, men i et foredrag i Helsingfors i 1900, skal han ha lovprist Wergeland for hans *poesi* (Øyslebø 1964: 336 note 21). Samtidig kritiserte han Wergeland for hans *språkbruk*: "'[...] blandt andet kunde han ikke skrive. Ikke godt, ikke med kunst, ikke med smag". Han misbrukte "en sådan mængde af sprogets skønne billeder og ord."

Etter at Hamsun for alvor slo gjennom som forfatter med *Sult* i 1890, og fram til avisartiklene tok til i 1910 fins det imidlertid svært få eksempler på at han var spesielt opptatt med å uttale seg om språkspørsmål.

Avisartiklene

Marius Hægstad ble ansatt på Universitetet i Oslo som den første professoren i "Landsmaalet og dets dialekter". Utnevnelsen var ikke uproblematisk; det ble blant annet stilt spørsmål ved Hægstads vitenskapelige kvalifikasjoner.

Da så Hægstad våren 1910 viste seg å være opphavsmannen til ordlyden i to stiloppgaver på landsmål gitt til examen artium, var det først Hjalmar Christensen og så Knut Hamsun som tok til motmæle mot landsmålsprofessorens "hjelpeløse" språkbruk og deretter hans såkalte mangel på vitenskapelige kvalifikasjoner.

Christensen hadde selv en doktorgrad ved Universitetet i Oslo, og han var riksmålsmann på sin hals. Likevel skrøt han ofte av landsmålet og utøverne av det, blant annet av Vinje (1905: 308): "[...] hans betydning for norsk sprogutvikling kan ogsaa vanskelig vurderes for høit". Christensen skrev en rekke skuespill og romaner, og han var en ivrig avisskribent på flere felt. Rundt

årsskiftet 1909-1910 hadde han en lengre artikkelserie om språksaken i *Tidens Tegn* og i *Dagbladet*.

Man kan lure på hvorfor Christensen og Hamsun med flere ble så oppbrakt over stiloppgavene til examen artium. Var det virkelig så farlig om Hægstad hadde brukt en feil preposisjon eller to? Jeg tror vi her må se på hva som skjedde i samtida i språkdebatten. Noe av det som skapte størst strid, blant annet i pressen, var framlegget i 1906 om obligatorisk sidemålsstil til examen artium. Forslaget ble vedtatt av Stortinget året etter, og et forsøk på å omgjøre det ble avvist i 1910. Dette var samme år som debatten om artiumsstilene og Hægstad var på sitt mest opphetete. Siden har akkurat diskusjonen om obligatorisk sidemålsstil vært et stadig tilbakevendende tema, helt fram til våre dager. Det ser ut til at Hægstads noe uheldige bruk av preposisjoner bare var en *utløsende faktor* med hensyn til alle frustrasjonene rundt dette temaet.

Jeg tar med noen eksempler på avisskrivingen, og først ute er Christensen:

Jeg ved ikke, hvem der er mester for vedkommende landsmaalsform, men hvis denne mester selv hadde været blandt kandidaterne og i sine stile hadde git uttryk for en lignende sprogsans som den, der lyser ut av ordene "orsaker – av trettiaarskrigen", burde han selvfølgelig være rejiceret.

Hægstad fikk støtte av flere samtidige kjente personer; blant dem Garborg.

Så kom Hamsun med sin artikkel i *Dagbladet* 11. juni kalt "Den hjælpeløse Mand". Han ønsket å bidra med *sitt* syn på saken. I et brev til Lars M. Swanström, som var direktør for Gyldendals filial i Norge fram til 1915, skrev Hamsun 7. juni (Næss 1996: 302): "Jeg sender en Artikel til Dagbl. idag, den tror jeg er god og rigtig." Han ønsket tydeligvis å ta fatt i de som hadde forsvart Hægstad:

Jeg ser i "Tidens Tegn" at nogen Vitenskapsmænd har faat slæpet med sig andre Vitenskapsmænd, saa de tilslut er blit seks til at protestere mot Dr. Christensens Uttalelse. Saa nu er det blit en ganske alvorlig Sak for os som har gaat og trodd det selvsamme som Christensen har sagt. Er det især efter at Hr. Hægstad blev Maallærer ved Universitetet han er blit en slik Vitenskapmand?

Så viste Hamsun til Hægstads forsvar av seg selv i en avisartikkel tidligere:

Men hans Svar er saa inderlig ufuldkomment, han er en hjælpeløs Mand. Han skriver ikke i et Sprog som han har lært, han skal prøve at kunstle og knote sig frem i et Menneskemaal som ikke er til. [...]

"Men vi da som har Bruk for vort Lands Sprog og som bruker det efter Ævne til Skildringer av det levende Liv?" Hamsun påstår altså her at det er bare de – forfatterne – som har bruk for skriftspråket gjennom sin forfattergjerning. For andre er ikke språket så viktig. Dette synet nevner han flere ganger i sine språkartikler.

Det er ikke Professorer og Adjunker som bestemmer Sproget, det gjør levende Mennesker, det gjør Livet. Professorer de kan notere op det Maal som en Vestlandsbonde bruker til sin Familje og sin Taregamp, og der har de Plads Professor Hægstads nye og normale Præpositioner. Men dette Maal og hele dette Liv er jo for andre Mennesker saa grænseløst likegyldig.

Etter Hamsuns innlegg hadde *Dagbladet* 13. juni en redaksjonell leder med tittelen "Hægstad, Christensen, Hamsun". Den slår fast at de små "unøiagtigheter" eller "sproglige haarfinheter" som forekom i artiumsstilene, var rene bagateller, og at de var en kjærkommen anledning for Christensen og Hamsun til å komme

med anklager mot "maalet i almindelighet og professor Hægstad i særdeleshet".

Artikkelen fortsatte imidlertid med ros av Hamsun:

[...] ogsaa av den grund var hans indlæg værdifuldt, foruten at artikelen jo ellers var meget interessant og indeholdt ting, som man kan gi ham medhold i. Hamsun har indlagt sig store fortjenester av vort sprogs fornorskning. Kanskje ingen av våre riksmålsforfattere skriver et mere personlig præget norsk. Her kan være stedet til at nævne dette; man læse især hans to siste Nordlandsromaner! (*Benoni* og *Rosa*, begge 1908; min parentes.)

Etter dette kom det flere innlegg *mot* Hamsun i avisene, og noen av dem var riktig "beske". Blant annet skrev en landsmålsforfatter Anders Hovden at Hamsun var blitt en "tannlaus gamling". (I 1910 var Hamsun 51 år gammel!)

Hægstad selv hadde et sluttinnlegg i avisa der han påtok seg all skyld for artiumsuppgavene:

Ein namnlaus innsendar i "Aftenposten" meiner, at heile undervisningsraadet hev andsvaret for den landsmaalsformi som artiumsuppgaaavorne fekk.

Denne meiningi er ikkje rett. Dei gjæve riddarar fær i dette høve nøgja seg med den gamle fjende hoggestabben, som er
Marius Hægstad

Kjell Venås (1992) har et kapittel i sin biografi om Hægstad som heter "Hægstad som hoggestabbe", og han karakteriserer Hamsun slik: "Det var eit typisk hamsunsk åtak, eit toppmål av usaklege, vørdslause utsegner, med flengjande spott og kvalmande intoleranse" (op.cit.: 375).

Senere samme år var Hamsun involvert i en ny arikkelrunde om språk i *Verdens Gang*, kalt "Landets sprog" I og II. Artiklene var myntet på språksituasjonen generelt, det vil si motsetningen mellom landsmål og riksmål. Likevel fikk en overlærer Peder Blix

gjennomgå. Han hadde skrevet et par artikler om "Tidens spørsmål. Landsmaal i gymnaset". Der prøvde han blant annet å tilbakevise påstanden om at landsmålet ikke var et kulturspråk og at landsmålet tok timer fra viktigere fag i gymnaset:

I sin første artikkel om "Landets Sprog" slo Hamsun hardt ned på det Blix her skrev: "Overlærer Blix er en stor Troende. Og han prater og overlærer os alle med sin vidunderlige Logik." Som svar på Blix' påstand om at Bjørnson var kommet halvveis over mot landsmålet, skrev han: "Dette er intet andet en Dumhet. Saa langt kom Bjørnson i sin levende Fornorskning av sit Sprog. Og den Vej hindret han aldrig nogen i at gaa. Den Vej gaar Nordmændenes Sprog."

Blix hadde dessuten vist til at Ibsens ordvalg i *Brand* og *Per Gynt* skyldtes "[d]ukkerten i bygdemaal, reiser paa landet, innsamling av folkesagn, voksende kjendskap til maalet som landsfolk brukte rundt i bygdene". Til Blix' ros av Ibsens ordbruk svarte Hamsun: "Ja der traf han det! Sprognorskheten i "Brand" og "Peer Gynt" er sikkert den værste Forlorenhet vi eier – næst efter Landsmaalet."

Bortsett fra motinnlegget mot Blix tok Hamsun i artiklene om "Landets sprog" I og II først og fremst fatt i begrepet *kulturspråk*: "[...] der er sier og skriver ett Kultursprog i Norge, det andre er Dialekter. Men det tredje det er en sammenlaget "Normal" av disse Dialekter, blandet op med endog de flaueste Paahit av Maalforfattere uten Tæven av Sprogsans."

Til slutt rettet Hamsun blikket mot Chr. Gierløff, som skrev i *Dagbladet* under pseudonymet Kyng, og som like før må ha uttalt seg om språksaken i en avisartikkel:

Hvor dette er bundfalsk altihop! Rariteterne de kommer fra Maalet; Forenklingen og Naturligheten den kommer fra os som vil fornorske vort Sprog bort fra Dansken og Tysken. Ja og saa bort fra Vestlandsnormalen som ikke er enkel og som ikke er naturlig for en eneste Sjæl i Landet.

Det var flere som reagerte på Hamsuns artikler, og en av dem var Christian Krohg, som må være identisk med den kjente maleren og skribenten. Hele innlegget til Krohg er et spark mot folk (les forfattere) som har fått et kjent navn, og som dermed kan uttale seg om hva om helst med stor autoritet. Krohg innledet artikkelen med følgende "kraftsalve":

Store Digtere har en sand Mani for at være Profeter, til at forbedre og belære sine Omgivelser.

Især store Digtere, det vil sige de af dem som er blit berømte.

De store Digtere, som endnu ikke er blit det, befatter sig gjerne fremdeles med sin Digtning.

Det vilde jo heller ikke nytte stort for dem at henvende sig til "sit Folk", naar de ikke hadde en stor Autoritet af en ellen anden Slags idetmindste bag sig.

Det er nemlig det merkelige ved Profet-Faget, at man ikke uddanner sig direkte til det som til al anden Gjerning.

Digterne har altid anseet det som sit specielle Domæne at blive Nationens Forbedrere og Lærere.

Vi har mange af dem: Tolstoi, der ikke nøier sig med at belære sit Folk, men henvender sig til hele Menneskeheden.

Bjørnson, som spesielt tog sig nærmest af det norske Folk, men ogsaa af andre Nationer, som Danmark og Sverige og i den senere Tid ogsaa af Frankrig, Italien og Ungarn.

Ibsen indskrænkede sin folkepædagogiske Virksomhed nærmest til Norge og Hamsun, som nu i det sidste ogsaa sees at vilde blive Profet, holder sig ogsaa foreløpig til sit eget Land.

Hamsun skrev en ny artikkel etter noen måneder, og da angrep han blant annet læreren, politikeren og statsråden Jørgen Løvland, som var forsvarer for landsmålet:

Der er vist ikke mange som begriper hvor Jørgen Løvland har alt ifra, men han har det. Ikke i en eneste av sine mange Livsstillinger har han vist sig at ha Bruk for Sproget, ikke da

han skrev Kristianssands Stiftsavis, ikke til sine Taler i Tinget og utenfor. Men han bruker Sproget. Og han bruker sig paa Sproget og bruker sig om Sproget – mer end alle vore andre Toldskrivere til sammen. Der er ingen nu som føler sig mer kaldet til at optræde i Sprogsaken end han.

Til slutt i artikkelen kom et lite "hjertesukk" fra Hamsuns side:

Jeg hører ikke til dem som mener at Riksmålet endda er saa norsk som det burde være og som det vil bli. Men jeg hører til dem som mener at vi ikke faar gjøre oss hjelpeløse; vi faar holde paa Landets Sprog, for vi har ikke noget andet. Og Fornorskningen av vort Sprog toner og trompeter sig frem; jeg ser Mon paa den i Julelitteraturen for hvert Aar.

Mellom de to debattene om "Landets språk" (1910) og "Språket i fare" (1918) skrev Hamsun noen avisartikler, telegram og et par kladder som handlet om språksaken, men ingen av dem er så interessante at det har noen hensikt å ta dem med her.

*

Så tilbake til "Sproget i fare". Som nevnt innledningsvis, var artikkelen på hele 18 spalter, og den førte til en rekke motinnlegg. Jeg må her nøye meg med å gi en oppsummering av hvilke momenter som ble tatt opp av Hamsun og hans meddebattanter.

Etter mitt syn dreier Hamsuns artikkel seg om to hovedsaker. På den ene side hans sterke uvilje mot landsmålet, og på den andre 1917-reformen og idéen bak den; nemlig tilnærming mellom de to skriftspråkene. Han sa selv i brevet til Boyer at det var "Målet" han ville til livs, og ikke rettskrivningen, men det er helt klart at komiteene og arbeidet forut for 1917-reformen fikk ham til å reagere. Sin motstand mot "Målet" hadde han gjort tydelig til kjenne med innleggene mot Hægstad og med artiklene "Landets sprog" I og II tidligere. Hamsun brukte lang tid – "et Par

Maaneder" – på å skrive "Sproget i fare", og jeg tror ikke at han ville ha ofret så mye energi på bare å få fram sitt syn på landsmålet en gang til.

Hamsun rettet som vanlig sin harme mot enkeltpersoner, og de som fikk gjennomgå, var i første rekke politikere og komité-medlemmene. Etter å ha rakk ned på hvert enkelt medlem av komitéen, slo han fast (s. 27): "Komitéen mangler Hjærteforhold til et dyrket Sprog, den sitter der med selvgivet Mandat til at imøtekomme Landsmaalet." Nå vil man ødelegge det språket man har fått (s. 28): "[...] vi skal gjøre Sproget til Krypling, avkræfte det til Fordel for Maalet, vælte det og late det omkomme." Hamsun avsluttet artikkelen med et nytt spark til Løvland spesielt og til politikere i sin alminnelighet (s. 38): "Norsk Politik har været et Guldland for bortgjemte Ærgjærrigheder som vilde frem sosialt. Der glimrer de juridiske og uproduktive Ævner, der trives Paagaenheten."

Han kan heller ikke skjønne at lærere trenger språket (s. 10): "Det er ikke en av dem som har Bruk for Sproget til andet end bare at gjøre sig forstaat." Han får dermed sagt at det er forfatterne som er de virkelige brukerne av det norske språk (= riksmål), mens språket for andre bare er et meddelelsesmiddel.

Av svarene var det bare var *Aftenposten* selv og Jørgen Mørland som hadde positive innlegg som reaksjon på Hamsuns artikkel. De andre var stort sett negative, selv om den redaksjonelle lederen i *Dagbladet* måtte vedgå at når *dikteren* (min utheving) Hamsun kom fram "[...] er det vakkert og fint, og det aapner utsigter ind i en skjønhetsverden, som er lukket for mange." *Aftenpostens* ros er helt uforbeholden, mens Mørlands dikt er noe mer beskjedent. Siste verset lød:

Og hjerterne banker med dig,
men galderne gulper imod:
slik er det Norge vil se dig,
der Wergeland – Bjørnson stod.

Også Garborg var negativ til artikkelen. De fleste andre innleggende gikk imot Hamsuns syn på riksmålet som landets eneste språk, og flere like dårlig hans angrep på Løvland spesielt.

Vi er nå framme ved året 1928, og nå var det ikke bare motsetningene mellom landsmål og riksmål som sto i fokus, men blant riksmålstilhengerne var det dessuten kommet til en splittelse mellom de som støttet de nye, radikale formene, og de som tviholdt på de gamle. Den sosiale dimensjonen som hittil hadde hatt betydning for forholdet mellom landsmål og riksmål, var nå til stede *innenfor* riksmålet. Blant annet ble de radikale formene av mange betraktet som vulgære.

Det som skjedde i disse årene, dannet grunnlaget for den splittelsen som ennå eksisterer mellom (den offisielle) bokmålsnormen og (den uoffisielle) riksmålsnormen.

Selve avisinnleggene startet med at forfatteren og kritikeren Alf Harbitz ba velgerne stemme på gode riksmålsmenn ved kommunevalgene. Han brukte her mange av Hamsuns argumenter for bevaring av riksmålet og kulturspråket, og skrev blant annet at "Landsmaal er det ingen som taler, og det er et tungt sprog, fattig paa utryk for tanker, fattig på fagord".

Presten Peter Skaara påsto i et motinnlegg at det er "den nasjonale stemning" og landsmålsbevegelsen som har gitt riksmålet et puff i riktig retning, og han skrev også at det stadig var flere riksmålsfolk som var gått over til landsmålet. Skaara brukte resten av artikkelen på å tilbakevise at landsmålet er "tungt og fattig".

Det er nå Hamsun ikke kan la være igjen å komme med *sitt* syn på den aktuelle måldebatten. Han hadde forresten uttrykt hva han syntes om presten Skaara tidligere. I et brev som Hamsun

skrev til Tore (1999: 56 f.) 14. mai 1926, beklager han seg over at sønnen angrer på at han ikke hadde latt seg konfirmere tidligere, og sier at han kan konfirmeres når han kommer til Grimstad på middelskolen. Så kommet det:

Præsten i Grimstad tør vel ikke maule til Grimstad-Børn, for de forstaar ikke andet end det norske Sprog. Det gjør forresten ikke Børn andre Steder fra heller, men paa Landet kan jo en Præst være saa fræk at han mauler selv om ikke Børnene forstaar ham.

Hamsun reagerte videre på at Skaara mente at "[...] det er Maalstrævet som har git det norske Skriftsprog et Puf i "Fornorskning" – som han sier paa sin Tysk. Han vet da ikke at det var Opnorsking av vort Sprog længe før Maalrørsla tok til".

Deretter fulgte en del argumenter Hamsun hadde brukt i tidligere innlegg, så jeg nøyer meg med noen stikkord her: "[...] et levende Sprog i ustanselig Vekst og Utvikling", "Jeg vet ingen meningsdygtig Kvinde eller Mand som ikke vil opnorske vort Sprog" osv. Han skrev videre:

Vi vil alle gjøre Sproget norskere. Men vi vil ikke kassere vort levende Sprog og gaa over til det saakaldte Landsmaal – til "Papirmaalet" som vor største Forsker Sofus Bugge kaldte det. Vi vil ikke kaste Broerne av og staa hjelpeløse. Det norske Sprog er et fint Instrument, det følger med i Folkets Liv.

Det kom nå flere innlegg, både fra Harbitz, Edvard Os og Skaara, men det var som vanlig lite nytt i slike innlegg; bare bastante påstander om hvilke av de to skriftspråkene som var best.

Det er noen sider ved avisinnleggene ovenfor som slår meg som ganske vanlige i en sak hvor man etter hvert er sluppet opp for gode argumenter. Alf Harbitz, som startet hele debatten, ønsket å belyse viktigheten ved at man ved kommunevalget måtte stemme

"paa gode riksmåalsmænd". Han fortsatte med gamle argumenter for riksmålet mot landsmålet, og presten Skaaras uttalelser er stort sett i samme stil, men med omvendt fortegn. Han sier til og med eksplisitt at han ikke vil si noe om valgene. Hamsun er ikke det spor bedre; han bruker delvis innlegget sitt til personlige angrep på Skaara og Løvland. Ellers skriver han stort sett om "opnorskingen" av riksmålet, som han kaller "vort levende Sprog". I de neste innleggene til Skaara og Harbitz gjentok man stort sett de samme argumentene som i de første, men det opprinnelige "budskapet" til Harbitz er forsvunnet helt.

Før øvrig ser vi her at flere av "maalfolkene" skrev sine innlegg på et relativt konservativt riksmål, og det selv etter 1917-reformen. Enkelte, som Garborg, tok konsekvensen av sitt målsyn og lærte seg landsmål, men det var svært mange av de som forsvarte landsmålet på det varmeste, som holdt seg til riksmålet i skrift.

Senere artikler og brev om målsaker

Med artikkelserien ovenfor avsluttet Hamsun – så vidt man vet – sin "karriere" som *avisskribent* for saker som hadde forbindelse med målstriden i Norge. Hans interesse for spørsmål tok likevel ikke slutt, for han skrev flere brev til kjente og ukjente om sin interesse for saken.

Hamsun fulgte også med på det som skjedde omkring utgivelsen av *Riksmålsordboken*, hvis første hefte kom ut i 1930. I et brev til Karl Emil Bødtker, som var lektor ved Oslo katedralskole og formann for et ordboksutvalg oppnevnt i 1919 av Riksmålsvernet, uttalte han seg svært negativt om den (Næss: 1999: 345): "Retskrivingen er ikke min, og her er stuvet ind Hestelass av tysk-danske Ord som er unødvendige i det norske Sprog [...]." Hamsun likte dessuten dårlig at man i forordet hadde henvisninger til 23 verk av Ibsen og bare 6 av Hamsun selv, og at man sa at det var fordi Ibsens diktning reint språklig sett i så stor grad var representativ for den tidsepoken ordboka omfattet:

Alt dette om Ibsen er ogsaa efter mit Skjøn galt, han hadde jo intet ømtaalig Øre for Sproget, umusikalsk var han ogsaa, og hans Norskhet i "Peer Gynt" er eftergjort og uekte. Asbjørnsen og Bjørnson var mere norsk i Lillefingeren end Ibsen i hele Kroppen.

Også her fikk Hamsun anledning til å komme med et nytt spark til Løvland og hans raske iverksetting av rettskrivningsreformen av 1917:

Og saa den Retskriving Ordboken har! Hvad er det da til for Vernet for det norske Sprog? Er det til for at stabilisere den Stavemaate som den sprogpolitiske Kjeltring og aandelige Husmand Jørgen Løvland fik nogen villige Redskaper til at lage ihop? Skal vi Arbeidere *i* Sproget og *for* Sproget ha til Opgave bare at murre men gi efter for Maulpaafundene – og næste Gang gi etter igjen?

Hamsun kom forresten tilbake til sitt negative syn på *Norsk Riksmålsordbok* ved en seinere anledning. I et brev datert november 1930 til Knud Lassen – som var ansatt i Gyldendal – skrev han (Næss 1999: 362): "Jeg har ogsaa i min siste Bok prøvet at skrive et Sprog som ikke trængte alle Riksmaalsordbokens Danismer og Germanismer. Jeg vet ikke om nogen har merket denne Opnorsking?"

I et brev til Tore (Næss 2000: 503 f.), sannsynligvis fra Landvik Gamlehjem i mai 1947, undrer Hamsun seg over at det virkelig er noen landsmålsfolk som bryr seg om å skrive om han: "Jeg har ikke faat Tid til at læse de svenske Utklip enda. Merkelig forresten, det er nogen Landsmaalsfolk [!] som skriver om mig." Næss sier i en note til brevet at Hamsun med "Landsmaalsfolk" visstnok mente forfatteren Olav Gullvåg, som skrev om Hamsun i avisa *Varden*. Hamsun skrev tilbake til Gullvåg 29. mai (Næss op.cit.: 505): "Det er rart med dere Maalfolk, de eneste som husker mig, først De og nu Leiv Sem." Sem var, stadig ifølge Næss

(op.cit.: 506 note 2), "[...] bonde i Heddal med litterære interesser – særlig opptatt av Hans E. Kincks forfatterskap".

'Opnorsking'

Ved gjennomgangen av Hamsuns brev og artikler er det ett ord som stadig går igjen i hans argumentasjon om hvor viktig det er å komme bort fra dansken og gjøre språket norskere; nemlig *Opnorsking*. Han har selv forklart seg om dette i en avisartikkel:

[...] jeg har brukt Uttrykket opnorske. Det er efter mit skjønn i hvert eneste Tilfælde bedre end fornorske. Vi har saa velsignet meget utenlandsk at stræve med allikevel om vi ikke lægger Vinn paa at vernorske Norsken.

Den gang vi arbeidet med at faa Unionsmærket ut av Flaget da kasserte vi ikke hele Flaget og heiste en Vadmaalsklut i Stedet. For Flaget var norsk, det var bare ikke norsk nok. Saa opnorsket vi det, nu er det norsk Flag.

Vadmaal er godt. Det er bare verken Flag eller Sprog.

Det er tydelig at han var motstander av innslaget av tysk i det danske (= norske) språket, noe han ga uttrykk for flere ganger.

'Opnorsking' i praksis

Øyslebø (1964: 28 f.) viser eksempler på 'opnorskingen' allerede i romanen *Bjørger*, som kom ut i 1878. Hovedtrekkene er "Den nye skrivemåden", Bjørgers egen betegnelse for Bjørnson-stilen. Det var en del inkonsekvenser i disse første forsøkene på å skrive norskere, blant annet når unggutten Bjørger skulle uttrykke sin skuffede kjærlighet. Øyslebø uttrykker det slik (op.cit.: 29): "Til patos duger altså ikke den nye skrivemåten, og da faller Knud Pedersen Hamsund tilbake i magasinlitteraturens manérer, godt oppspedd med retoriske vendinger fra bønner og prekenstil." Øyslebø sier at dette ofte førte til ufrivillig komikk og "dunkel kvasi-patos", "misforståtte eller malplasserte fine ord" og feil bruk av fremmedord. Disse tingene ble ikke Hamsun kvitt før han kom

ut med *Sult* i 1890, og Øyslebø mener at dette blant annet kan skyldes "nordlandsdialektenes store forråd av lånord" eller "en allmenn tendens i dialekter" til feilbruk av ord.

Hamsun fornorsket til og med navnet sitt til Knut Pederson – som i Janson og Bjørnson.

Fra og med *Sværmere* (1904) ser det ut til at Hamsun gikk inn for å 'opnorske' språket sitt ytterligere ifølge Øyslebø (1964: 265):

I løpet av denne tiårsperioden fra "Sværmere" av gjennomfører Hamsun en gradvis fornorsking av ordformene. Det kan gjelde rent ortografiske endringer, men også morfologiske.

Jeg her tatt med noe av Hamsuns 'opnorsking' basert på Øyslebøs (1964) studier. Selv om mye er relatert til tida *før* Hamsun skrev sine mest kjente artikler om språket, synes jeg likevel det er interessant å merke seg at han – selv før han ble en anerkjent forfatter – var så opptatt av å komme bort fra det danske. Ikke bare brukte han andre ord og uttrykk og dialektord, men han unngikk også den tunge "kansellistilen", som kjennetegnet dansk og tysk.

Omskrivning/oversetting

Hamsun skrev selv om noen av diktene sine etter den nye rettskrivningen av 1907. En person som undertegnet en avis-artikkel i *Morgenbladet* med "Bibliofil" skrev: "Om det litterære Hærværk som Hamsun har øvet mot Digtene i "Det vilde Kor" har "Morgenbladet" bragt utførlig Meddelelse. Det er forfærdende.

Hamsun svarte seinere i samme avis (10. desember):

Mit "Hærværk" mot Diktene skulde ikke De ha nævnt, det er for Studenter. Jeg har til dels opnorsket Sprogtonen i mine Vers og flyttet Stavemaaten efter, det skulde jeg kanske ha litt Følelse og Ævne til. Jeg vil saa stærkt som Raad er opnorske vort Sprog, andre vil saa stærkt som Raad er ikke av Flækken. Det er Forskjellen.

"Bibliofil" ikke fornøyd med svaret og mente Hamsun hadde "ruinert" sine egne dikt ved å skrive dem om. Avslutningsvis: viste til dikterens "haardhet":

Her er ikke tale om haarde Konsonanter, men om haarde Hænder og en haard Vilje. At De skriver norskere nu end for ti Aar siden, det vet vi alle, og vi takker for det. Men derfor kan De ikke skrive om det som "brænder af Aanden fra oven".

I tillegg skrev Sigurd Hoel en rasende artikkel i det konservative studentbladet *Minerva* (1916) kalt "Et ord til Knut Hamsun". Her nevner han at Hamsuns samlede verk er kommet ut i ny rettskrivning av 1907, og han mener at selv om "de dannede med bokskap" er fornøyde, så er det slett ikke sikkert at de som kjente de gamle utgavene og var glade i dem, var like fornøyde. Og Hoel mener som så mange andre at det spesielt har gått ut over diktene (s. 51): "Hvad har ny rettskrivning med vers at gjøre? Og hvad har den aldrende digter med sin ungdoms lyrik at bestille? Han har hat for meget med den at gjøre i denne utgave. Hamsun skulde være den sidste til at mishandle sin ungdoms verk."

Tore Hamsun hadde tatt vare på en udatert brevttekst av Hamsun som lyder (Næss op.cit.: 70 note 3):

Jeg er nødt til at be Korrekturlæseren rette opp Sproget i mine Bøker i norsk Retning, selv har jeg ikke orket at læse dem over igjen. Jeg henviser til 'Segelfoss by' og gir her et Par Regler: Bjærg – Berg (og der dette ikke høver: Fjæld).

Og så en liten morsomhet: "Kommaer strykes allevegne hvor det gaar an". I noen tekster er det nesten ingen komma, og dette er iallfall helt feil etter dagens kommaregler!

Ved å studere flere utgivelser av Hamsuns romaner som ble skrevet før 1907-reformen, finner man at det ble gjort til dels store endringer. Ett eksempel er *Ny Jord*, som første gang kom ut i 1893. Sammenlikner man utgave to, som kom ut i 1908 med

utgave tre fra 1916, er det gjort så mange endringer at den nesten ikke er til å kjenne igjen.

Gjendikting

Til slutt vil jeg nevne at det allerede på slutten av 1930-årene ble populært å gjendikte kjente forfatteres verk til bruk i skolen. Her tok man bort partier man mente var for "vågale" for datidens gymnasiaster, og det ble tillatt å bruke et språk som til dels var fjernt fra det forfatteren brukte. Også Hamsun ble utsatt for fenomenet, men han ble tatt med på råd. I et brev til forlegger Harald Grieg i Gyldendal datert 19. januar 1937 (Næss 2000: 164) skrev han: "Naturligvis skal du gjøre det du vil med "Markens Grøde" til Skolebruk, og naar vi har utgit den paa Albanisk kan vi altid sende den ut i den nye "Retskrivningen" ogsaa." Næss sier i en note til brevet at romanen kom ut i 1939 "[...] i en skoleutgave redigert av rektor Marius Sandvei – sterkt forkortet og med ny rettskrivning". I en avisfeide som foregikk i *Dagbladet* i 1956, da skoleutgavaen ble utgitt på nytt, var det til dels voldsomme protester mot den nevnte utgaven av Sandvei. Kritikken gikk på fornorskingen og forkortingen av utgaven, men Sandvei mener i en artikkel i *Dagbladet* nr. 52 at han har god samvittighet: "Jeg skrev den gang, i 1939, for sikkerhets skyld til den som burde være nærmest til, nemlig Knut Hamsun selv. Og jeg mente det måtte være brukbart når forfatteren ikke hadde noe å innvende hverken mot forkortelsen eller rettskrivningen." Det er likevel interessant å merke seg at Hamsun, som da var 80 år gammel, nå var blitt så "radikal" (eller likegyldig?) at han gav tillatelse til en slik omskrivning av sin egen tekst – og det til et ganske radikalt bokmål!

Her kan det være på sin plass å nevne at Sandvei selv var en stor beundrer av Hamsuns særnorske stil. I en avisartikkel i *Dagbladet* (1956 nr. 52 9 mars) skrev han: "[...] og Hamsun er en av de forfattere som har tilført vårt skriftspråk mest av norske elementer, mer og mer gjennom årene."

Eksempler på Hamsuns syn på språkbruk i litteraturen

I romanen *Segelfoss By* fra 1915 har jeg funnet noen eksempler på Hamsuns utfall mot "målet". Romanens fortellerstemme snakker om hvordan presten Lassen, som opprinnelig het Lars Manuelsen, men som skiftet navn da han ble prest, gikk fram for å vinne popularitet og anerkjennelse (Hamsun 1967: 268): "Gutten Lars blev motigere, han fik lyst til å vise sig frisindet, han optok den folkelige grundtænkelse fra syttiårene, pleiet omgang med målstræv og blev storartet hyggelig." Per på Bua, som lå for døden, fikk snakke med presten og kom med sine ønsker før han skulle gå bort. Fortelleren fortsetter (op.cit.: 275):

Præsten talte pent tilbage, ja for å gjøre sig fuldt forståelig for denne dypt nødlidende sjæl grep præsten til målet og uttrykte sig på det så godt han hadde lært. Det gikk brillant, Per på Bua blev kvikkere, han lo forekommende, det var trøisomt å høre så rare ord, sa han.

Man ser her at Hamsun gjør narr av de som snakker landsmål, og han framstilte det som et språk som knapt var forståelig for den "vanlige mann". Jeg tar med ett eksempel til (op.cit.: 290 f.):

Kapteinen selv var i land hos hr. Holmengrå eller han gik omkring i omegnen og så sig om. Folk møtte ham hist og her, han talte til dem og lo og kunde si nogen Segelfossord, men ellers bare det rareste krakra. Det måtte være målet han talte. Redaktør Kopperud blev spurt og han sa at det måtte være målet.

Siden præsten Lassen var på Segelfoss hadde målet fått et stolt opsving her, det hadde vægt når denne lærde og berømte geistlige var målmand og endog præket Guds ord på mål.

Alle hr. Holmengrås arbeidere som nu gik ledige blev målfolk og forbauset hverandre med sine fremskridt, og nu kom en stor kaptein fra det fremmede og utenlandske og var målmand. Kapteien gik også ind på bua og så sig om og kjøpte et og andet småt og pratet ustyrtelig krakra; det var ikke mulig å ta feil, alle skjønte det han sa, ja det var morsmål, en mindelse til hjærtet om den fjærne norske fortid.

Ledigjængerne nikket mange ganger til kapteinen og begyndte å efterape ham. Han lærte dem meget på kort tid. Det var bare skade at han reiste igjen.

Etter mitt skjønn er passasjene ovenfor en direkte latterliggjøring av landsmålet og brukerne av det. Etter Hamsuns mening snakker personene "krakra"; altså et ubehjelpelig kråkemål som få forsto. Grunnen til at noen i det hele tatt ville lære seg det, er enten at de skal oppnå noen særfordeler – som presten – eller at de tror det må være ekstra fint å snakke landsmål når både presten og bereiste folk snakker det.

Jeg har tatt med disse eksemplene fordi jeg synes det er interessant å påvise at Hamsun agiterte for sitt syn på landsmålet på samme måte som i avisartiklene og debatten i sine fiksjonstekster.

Avslutning

Helt til slutt vil jeg si noen ord om Hamsuns betydning som språkfornyere og inspirator. Riktignok må man kunne si at det spesielt er innenfor *litteraturen* Hamsun har hatt størst betydning som språkfornyere og inspirator. Likevel tror jeg at når en forfatter av Hamsuns format blir lest av en mengde personer – det vil si vanlige lesere av skjønnlitteratur – har det språket han bruker, ubevisst en innvirkning på vår egen oppfatning av hva som er godt eller dårlig språk. Man har også pekt på at Hamsun brukte mange dialektord og spesielt nordnorske ord i sine romaner. Dette er også med på å gi folk i landsdelen en følelse av at deres eget språk er verdifullt, selv om det befinner seg langt fra det som er anerkjent og godtatt av politikere og tillatt i "normalene".

Jeg tviler imidlertid på om Hamsuns avisartikler om språk og språkforhold reint konkret kan ha påvirket særlig mange personer på noen måte. Det er klart at artiklene skapte en del debatt, og jeg har vist at de to store avisene *Aftenposten* og *Dagbladet* sto på hver sin side av debatten. Det kan vel hende at folk som fulgte

med i debatten, har gjort seg opp en mening på bakgrunn av innleggene, men det er umulig for meg å påvise om *Hamsuns* innlegg kan ha ført til at noen skiftet mening.

Til og med *Dagbladet*, som gikk sterkt imot Hamsun for flere av hans holdninger i avisartiklene, måtte "innrømme" at "[s]proget selv skapes av tænkere og digtere og andre mennesker med andre evne til det – det er et naturforhold, som en retskrivning verken kan eller vil rokke ved".

Hamsun har utvilsomt påvirket mange andre forfattere gjennom sitt språk, og jeg vil kort vise til noen få uttalelser fra noen av disse.

Sigurd Hoel skrev allerede i 1920 ei bok om Hamsun, og ved siden å hylle han som forfatter sier han eksplisitt noe om Hamsuns stil og språk (Hoel 1920: 11):

Den nye forfatters mest iøinefaldende eiendommelighet var dog hans stil. For nutidens øie er denne ikke saa paafaldende. Tiden er gaat hen over den, og mange forfattere. De har lært av den, laant av den, utbredt den i øst og vest, saa meget av dens eiendommelighet allerede er gaat ind i den almindelige sprogfølelse som normaluttryk.

Johan Borgen (1977: 36) sier noe om Hamsuns betydning for andre forfattere: "Diktere som utfolder seg under hans åndepust stanser opp og prøver å finne ut av hvor bestemmende han har vært for dem med all den tilkjempede visdom i underfundighetens forkledning."

Til slutt tar jeg med en uttalelse av Lars R. Langslet (1994: 89 f.), som ifølge Næss (2000: 584 note 1) hadde vært en stor beundrer av Hamsun fra han var en guttunge og hadde anmeldt *Paa gjengrodde Stier* da han var svært ung:

Det er på den bakgrunn jeg spør: Hva er det for magi han [Hamsun] utøver? For oss nordmenn er ett svar opplagt: Hamsuns sprog, hans stilistiske mesterskap. Han skrev knapt

en linje hvor man ikke straks ser mesterens vanmerke bak ordene: Den kan bare være skrevet av Hamsun! Så særpreget og helt unik var hans evne til å velge ord og forme setninger slik at det ble helt ut hans. Det er en ekstremt personlig, subjektiv stil – fjernt fra det klassiske stilideal, som dyrker det almene, overpersonlige, det er det som sies, alltid overskygger den som sier det. (s. 89 f.)

Bibliografi

- Bjørnson, Bjørnstjerne 1900: *En Tale af Bjørnstjerne Bjørnson om Maalsagen*. Norsk rigsmaalsforenings smaaskrifter No. 4, Kristiania.
- Bjørnson, Bjørnstjerne 1907: *Vort sprog*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, Kristiania og København.
- Borgen, Johan 1977 [1959]: "Knut Hamsun". I: Nielsen, Erling: *Borgen om bøker. Norsk og nordisk*, 3 s. 32–36. Gyldendal, Oslo.
- Christensen, Hjalmar 1905: *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge*. Aschehoug, Kristiania.
- Dale, Johs. A. 1969: *Garborgstudiar*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Hamsun, Knut 1890: Anmeldelse av Bjørnsons roman *Paa Guds Veje*. I: *Samtiden* nr. 1 s. 8–15. John Grieg forlag, Bergen.
- Hamsun, Knut 1918: *Sproget i fare*. Gyldendal, Kristiania.
- Hamsun, Tore 1996 [1952]: *Knut Hamsun - min far*. Gyldendal, Oslo.
- Hermundstad, Gunvald (red.) 1998: *Hamsuns polemiske skrifter*. Gyldendal, Oslo.
- Hoel, Sigurd 1916: Litteratur. Et ord til Knut Hamsun. I: *Minerva* 1916, s. 51–54.
- Hoel, Sigurd 1920: *Knut Hamsun*. Det norske studentersamfunds folkeskrifter 4, Olaf Norlis Forlag, Kristiania.
- Langslet, Lars Roar 1994: "Knut Hamsuns magi". I: Nils M. Knutsen (red.): *Hamsun 1994. 8 foredrag fra Hamsun-dagene på Hamarøy*, s. 79–94. Hamsun-selskapet, Hamarøy.
- Larsen, Lars Frode 1998: *Den unge Hamsun (1859-1888). En studie i hans personlige og idémessige utvikling*. Schibsted Forlag, Oslo.
- Næss, Harald S. 1994: *Knut Hamsuns brev 1879-1895 I*. Gyldendal, Oslo.
- Næss, Harald S. 1999: *Knut Hamsuns brev 1925-1933 V*. Gyldendal, Oslo.
- Næss, Harald S. 2000: *Knut Hamsuns brev 1934-1950 VI*. Gyldendal, Oslo.
- Scott, Gabriel 1910: *Babels taarn. Komedie i tre akter*. Aschehoug, Kristiania.
- Skøien, Pia 1999: "*Ærer de Unge!*" *En analyse av Knut Hamsuns foredrag og generasjonsmotivet i fem fiksjonstekster*. Upublisert hovedoppgave, Universitetet i Tromsø.
- Venås, Kjell 1992: *I Aasens fotefar. Marius Hægstad*. Novus Forlag, Oslo.
- Øyslebø, Olaf 1964: *Hamsun gjennom stilen. En studie i kunstnerisk utvikling*. Gyldendal, Oslo.